

ایجاد ارتباط بین کاربران و منابع دیجیتالی

■ دکتر گل‌نسا گلینی مقدم

استادیار گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شاهد

کتابداران را برای خدمات کتابخانه‌ای تغییر داده است.

معرفی ویراستار کتاب

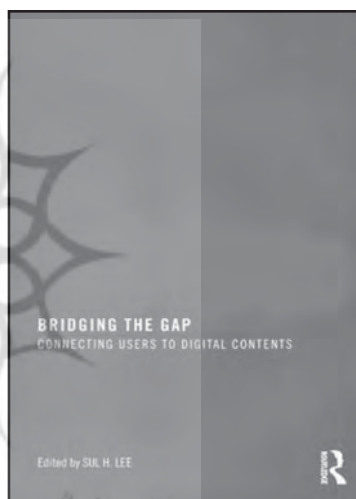
ویراستار این کتاب خانم لی^۱، مدیر گروه و استاد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اوکلاه‌ما و رئیس کتابخانه‌های دانشگاهی اوکلاه‌ماست. وی همچنین سردبیر مجله Journal of Library Administration و نیز مشاور خدمات کتابخانه‌ای به ناشران، کارگزاران و فراهم‌آوردگان سرویس‌های کتابخانه‌ای است.

معرفی کتاب

میزان اطلاعاتی که کتابخانه‌ها باید برای دسترسی به آنها برنامه‌ریزی کنند، مرتب در حال افزایش است. این کتاب به کارکنان کتابخانه کمک خواهد کرد که چگونه این حجم عظیم اطلاعات را مدیریت کنند. کتاب روی مسائل مهم روز متمرکز است، که هم کتابداران و هم کاربران را تحت تأثیر قرار داده و با شیوه‌های نو راهکارهای عملی را برای دسترسی راه دور به منابع دیجیتالی فراهم می‌کند. کتاب شامل هشت مقاله است که جنبه‌های مختلف اطلاعات دیجیتالی را مطرح می‌کنند. این هشت مقاله فرصت‌ها و چالش‌هایی را که منابع الکترونیکی برای کتابخانه‌های دانشگاهی به همراه داشته‌اند، بیان می‌کنند.

این کتاب قبلاً به صورت یک شماره ویژه از مجله Journal of Library Administration به چاپ رسیده است، و نظر به اهمیت مباحث مطرح شده از سوی راهبران جامعه کتابخانه، مجدداً به صورت کتاب نیز چاپ شد تا در دسترس افراد بیشتری قرار گیرد.

مقاله ۱: اولین مقاله توسط سه نفر از مسئولان کتابخانه آریزونا به نگارش درآمده است. این مقاله بحث می‌کند که عامل اصلی نیاز به تغییر در دانشگاه‌ها و کتابخانه‌ها عوامل اقتصادی هستند، نه عوامل تکنولوژیکی. اکنون زمان آن فرارسیده که کتابخانه‌ها به سمت مشتریان خود حرکت کنند، و این امر مستلزم این است که کتابخانه‌ها مشتری‌مدار شوند و مانند گذشته مکان‌محور یا

■ LEE, SUL H. Bridging the Gap: Connecting Users to Digital Contents. USA, ROUTLEDGE, Taylor & Francis Group, 2010, vii, 135 p. ISBN: 978-0-7890-3787-9

مقدمه

امروزه کتابخانه‌ها نه تنها با حجم عظیم اطلاعات مواجه‌اند، بلکه انتظار می‌رود که خدمات بیشتری به کاربران خود ارائه کنند، مشکلات آرشیو دیجیتالی را حل کنند، به قراردادهای پایبند باشند و در عین حال منابع منحصر به فرد را به اطلاعات رقومی تبدیل و برای مراجعان خود دسترس‌پذیر کنند. راهکارهایی را که کتابداران برای حل این مشکلات در پیش می‌گیرند برای جامعه کتابداری مهم است، و کتاب حاضر هشت راهکار مختلف را برای به انجام رساندن این وظیفه دشوار (دیجیتالی کردن منابع برای دسترسی بیشتر) ارائه می‌دهد.

اکنون کتابخانه‌های پژوهشی نمی‌توانند انتظار داشته باشند که کاربران آنها برای تأمین نیازهای اطلاعاتی به کتابخانه بیایند، بلکه کتابخانه‌ها باید دسترسی به منابع مورد نیاز پژوهشگران را در هر جایی که هستند فراهم آورند؛ این مسئله راهکارهای سنتی

**این کتاب منبع ارزشمندی برای
کتابداران ارشد و باتجربه و
مسئولان کتابخانه‌های مختلف اعتم
از عمومی، تخصصی، دانشگاهی و
غیره است**

فعالیت‌های گسترده‌تر حرفه‌ای، پرسنل باتجربه و باهوش‌تر است. نویسندگان مقاله معتقدند که ما نباید از این تغییرات بترسیم و فکر کنیم که اینها مفهوم سنتی کتابخانه‌ها را تهدید می‌کنند. ما می‌توانیم به تغییرات به چشم یک فرصت بنگریم نه تهدید. اگر بترسیم فسیل خواهیم شد. بنابراین، باید ترس را کنار بگذاریم و به تغییرات جدید با دید مثبت نگاه کنیم و ببیندیشیم که این تغییرات نه تنها اجتناب‌ناپذیرند، بلکه یک فرآیند سالم به حساب می‌آیند.

مقاله ۲: مقاله دوم، در ارتباط با معرفی یک پروژه آرشیو الکترونیکی با عنوان Portico از زبان مدیر اجرایی آن است و تاریخچه‌ای از این آرشیو را که در ارتباط با مجلات علمی - پژوهشی الکترونیکی است، به جامعه کتابداری ارائه می‌دهد. در بخش اول این مقاله، چالش‌های پیش روی کتابداران در دنیای دیجیتال مطرح می‌شود. سپس، نویسنده Portico را با عنوان

مجموعه‌محور نباشند. کتابخانه‌ها تنها زمانی می‌توانند مانند گذشته نقش محوری در نظام آموزش عالی داشته باشند که قدرت سنتی خود را طوری تغییر دهند، تا با نیازهای امروزی هماهنگ و دارای ارزش افزوده در محیط دانشگاهی و فراتر از آن باشد.

این مقاله، به این نکته اشاره می‌کند که اعتقاد عمومی بر این است که تکنولوژی در حال تغییرات سریع است، پس کتابخانه‌ها هم باید تغییر کنند. مشتریان از جست‌وجو در گوگل و خرید در آمازون لذت می‌برند؛ به عبارت دیگر، کتابخانه‌ها در مرحله دوم قرار می‌گیرند، پس باید تغییر کنند و خدماتشان را مانند گوگل و آمازون گسترش دهند. اما آنچه که کمتر دیده می‌شود مسائل اقتصادی پشت پرده است. هر چند تکنولوژی ما را به سمت جلو هل می‌دهد، اما در واقع مسئله اصلی که کتابخانه‌ها و کتابداران را وادار به تغییر می‌کند، مسئله بودجه و نحوه هزینه کردن آن است. از آنجا که بودجه کتابخانه‌ها در سال‌های اخیر رو به کاهش بوده، کتابداران مجبورند با بودجه کمتر خدمات بیشتر ارائه دهند و به ناچار بودجه را درست هزینه کنند و در سیستم سنتی تغییر به‌وجود آورند. در این مقاله، همچنین راهکارهایی برای تغییر در کتابخانه‌ها ارائه شده است.

نویسندگان مقاله، در پایان نتیجه می‌گیرند که زمان و شرایط اقتصادی تغییر کرده و هیچ علائمی از بازگشت به سیستم قبلی وجود ندارد. بنابراین، کتابخانه‌ها تغییر خواهند کرد چه ما این تغییرات را دوست داشته باشیم و چه نداشته باشیم. تطابق و هماهنگی با تغییرات زمان مستلزم فراگیری مهارت‌های جدید،

پاسخی به این چالش‌ها و حل آنها معرفی می‌کند. او می‌نویسد، هدف از این پروژه تضمین دسترسی دراز مدت به منابع دیجیتالی کتابخانه برای نسل‌های آینده است. این پروژه همکاری کتابداران و ناشران را می‌طلبد و تا کنون موفقیت‌های قابل توجهی داشته است. تا پایان سال ۲۰۰۶، ۳۴۳ هزار عنوان مقاله از ۵۷۶ مجله آرشیو شده و ۳۵۱ کتابخانه با آن همکاری داشته‌اند.

مقاله ۳: مقاله سوم، به ارزیابی میزان استفاده از منابع دیجیتالی در کتابخانه‌ها می‌پردازد و ابزارها و استانداردهای سنجش منابع الکترونیکی را مورد بررسی قرار می‌دهد. نویسندگان مقاله به تفاوت سنجش در محیط چاپی و الکترونیکی می‌پردازند، و معتقدند که روش‌های جدید سنجش در محیط‌های شبکه‌ای، اکنون به کتابداران کمک می‌کند بسیار دقیق‌تر از گذشته میزان

هیچ کتابخانه‌ای از تحولات سریع فناوری اطلاعات در امان نیست و چالش‌ها و فرصت‌هایی که در این کتاب از آنها نامبرده شده، دیر یا زود در همه کتابخانه‌ها خود را نشان خواهد داد

استفاده از منابع الکترونیکی و حتی چاپی را مورد ارزیابی قرار دهند. آنها قادرند دقیقاً مشخص کنند که کدام منبع، توسط چه کسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. همین سنجش‌ها به کتابداران کمک می‌کند تا افزایش بودجه برای مجموعه‌سازی منابع الکترونیکی را توجیه کنند. نکته دیگر اینکه، در سال‌های آینده شاهد گسترش این روش‌ها و نیز ابداع روش‌های جدیدتر برای سنجش منابع دیجیتالی در کتابخانه‌ها خواهیم بود.

مقاله ۴: مقاله چهارم، به تغییر در سیستم ارتباط علمی در بین پژوهشگران می‌پردازد، و سعی دارد به این پرسش پاسخ دهد که آیا انقلاب دیجیتالی سیستم ارتباطات علمی بین دانشمندان را واقعاً دگرگون ساخته یا خیر. مقاله مطرح می‌کند که سیستم ارتباطات علمی که سال‌ها به صورت سنتی کار می‌کرد، اکنون تحت تأثیر تکنولوژی اطلاعات به شکل‌های جدیدتری درآمده است؛ تغییرات زیادی در محیط‌های علمی به وجود آمده، رفتار کاربران کتابخانه‌ها عوض شده، میزان بودجه کتابخانه‌ها و نحوه تخصیص بودجه تغییر کرده، به این صورت که بودجه منابع الکترونیکی در کتابخانه‌ها افزایش پیدا کرده و تمایل زیادی به سمت مجلات دسترسی آزاد و واسپارگاه‌های سازمانی وجود دارد، و حتی تغییراتی در رفتار اعضاء هیئت علمی مشاهده می‌شود؛ هر چند این تغییرات کندتر از سایر گروه‌هاست. این مقاله مطرح می‌کند که ارتباطات علمی میان پژوهشگران و دانشمندان در رشته‌های مختلف متفاوت است. مثلاً اعضاء هیئت علمی و پژوهشگران در رشته‌های علوم انسانی، ترجیح می‌دهند به شیوه‌های سنتی عمل کنند یا مقالاتشان را

در مجلات سنتی پژوهشی به چاپ برسانند تا در مجلات فقط الکترونیک. اما در رشته‌های علوم پایه مثل فیزیک، پژوهشگران تمایل زیادی به استفاده از تکنولوژی اطلاعات و فناوری‌های نوین در ارتباطات علمی خود دارند. در پایان، نویسنده مقاله نتیجه می‌گیرد که فناوری اطلاعات باعث ایجاد راه‌های هیجان‌انگیزی برای ارتباطات علمی شده و راهکارهایی برای بهبود ارتباطات علمی میان پژوهشگران و دانشمندان ارائه می‌دهد.

مقاله ۵: مقاله‌ای جالب با زبانی انتقادی و نیش‌دار، به تغییر در مفهوم مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها می‌پردازد. نویسنده، چهار دوره تاریخی را در مجموعه‌سازی، از زمان منابع چاپی تا منابع الکترونیکی برمی‌شمارد و عملکرد کتابداران را در مجموعه‌سازی دانش بشری در این چهار دوره مورد مقایسه قرار می‌دهد، و سرانجام به این نتیجه می‌رسد که شبکه‌ها اکنون نقش کتابخانه‌ها را ایفا می‌کنند، و معتقد است که مفهوم «مجموعه» تقریباً معنای سنتی خود را از دست داده است.

هر چند تا ۱۵ سال قبل، کتابداران یکه‌تاز دنیای اطلاع‌رسانی و مورد اعتماد کامل در بازیابی اطلاعات مورد نیاز افراد جامعه بودند، اما اکنون با حضور اینترنت، این نقش محوری کتابداران از بین رفته است. حتی معنی اطلاعات هم عوض شده است. بسیاری از کتابداران نگرانند که به عنوان آخرین قربانی فناوری اطلاعات شغل خود را از دست دهند. نویسنده مقاله این پرسش را مطرح می‌کند که در اقیانوس اطلاعات موجود روی اینترنت، کتابداران چگونه می‌توانند خود را یکه‌تاز و متخصص بازیابی اطلاعات بنامند، در حالی که هر کس بالقوه می‌تواند با کمترین آموزش در گوگل و ویکی‌پدیا هر آنچه را که می‌خواهد بازیابی کند. آیا با رشد روزافزون اطلاعات دیجیتالی در شبکه‌ها به پایان عصر اطلاعات رسیده‌ایم؟ اکنون اینترنت و شبکه در همه جای دنیا وجود دارد و هر روز نیز روش‌های جدیدتر و آسان‌تری برای بازیابی اطلاعات ابداع می‌شود. در واقع، می‌توان هر کس را یک کتابدار نامید.

بنابراین، معنی کتابدار عوض شده است و اکنون کتابداران همکاران بسیار زیادی در اقیانوس اطلاعات دارند، که این امر اصلاً چیز بدی نیست. اگر اینترنت یک کتابخانه است، پس همه ما کتابداریم و این هیجان‌انگیز است که با همکاران بی‌شمار کار کنیم.

مقاله ۶: مقاله ششم، به تغییر در فضای کتابخانه‌ها در محیط دیجیتالی می‌پردازد. نویسنده مقاله، معتقد است که در عصر دیجیتال در حالی که شاهد فضاهای مجازی اجتماعی، فرهنگی و فکری هستیم، این فضاها را می‌توان به عنوان فضای جدیدی برای کتابخانه‌ها به حساب آورد. زیرا کتابداران هم درست مانند کاربران در فضای مجازی قرار می‌گیرند و از فناوری اطلاعات تأثیر می‌پذیرند. همه این تحولات از افزایش سطح انتظار کاربران ناشی می‌شود که خواستار دریافت خدمات بی‌وقفه در ۲۴ ساعت شبانه روز و هر روز هفته هستند، که در فضاهای سنتی کتابخانه‌ها مقدور نبود.

چون کتابداران سابقه زیادی در بازیابی اطلاعات داشته‌اند، پس در محیط دیجیتالی هم قادر خواهند بود با تعریف دوباره از کارکردهای کتابخانه این کار را انجام دهند.

نقد و نظر

این کتاب منبع ارزشمندی برای کتابداران ارشد و باتجربه و مسئولان کتابخانه‌های مختلف اعم از عمومی، تخصصی، دانشگاهی و غیره است. کتاب توسط کتابداران ارشد آمریکایی از کتابخانه‌های مختلف نوشته شده و با وجود آنکه آمار ارائه شده بیشتر بر جامعه آمریکا تأکید دارد، در عین حال به لحاظ تئوری و نظریه‌پردازی مسائل بسیار مهمی را مطرح می‌کند، و به لحاظ عملی دستورالعمل‌هایی را برای خدمات بهتر کتابخانه‌ای ارائه داده که می‌تواند مورد استفاده کتابداران در سراسر جهان قرار گیرد؛ چرا که هیچ کتابخانه‌ای از تحولات سریع فناوری اطلاعات در امان نیست و چالش‌ها و فرصت‌هایی که در این کتاب از آنها نامبرده شده، دیر یا زود در همه کتابخانه‌ها خود را نشان خواهد داد. از سوی دیگر، راهکارهای ارائه شده از سوی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برای، ارائه خدمات بهتر در عصر دیجیتال است که قطعاً می‌تواند مورد توجه کتابداران ایرانی نیز قرار گیرد.

پی‌نوشت‌ها

1. Lee
2. Funes

این مقاله توصیه می‌کند که با همکاری هم می‌توان فضای فیزیکی و مجازی جدیدی برای کاربران ایجاد کرد تا بتوان نیازهای اطلاعاتی دانشجویان و پژوهشگران در قرن بیست و یکم را بهتر فراهم کرد.

مقاله ۷: این مقاله به سیاست‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی و راهکارهای آن می‌پردازد، و تأکید مقاله بر دسترسی عموم به یافته‌های پژوهشی است. نویسنده مقاله، ابراز می‌دارد که بودجه پژوهش عمدتاً توسط سازمان‌های عمومی تأمین می‌شود، اما یافته‌های پژوهشی به راحتی در اختیار پژوهشگران در سطح عموم قرار نمی‌گیرد. بسیاری از افراد در زمان لازم به منابع پژوهشی دسترسی ندارند و با موانع بسیاری در این زمینه روبه‌رو هستند. نتیجه یک نظرسنجی در آمریکا نشان داد که اعتقاد عمومی بر این است، که اگر افراد برای انجام تحقیقات مالیات می‌دهند پس باید عموم مردم به یافته‌های پژوهشی در اینترنت دسترسی داشته باشند. دسترسی عموم به یافته‌های پژوهشی از اهداف کتابخانه‌ها نیز بوده است و به‌طور کلی از این عقیده حمایت می‌شود. به همین دلیل، کتابخانه‌ها باید راهکارهای مؤثری برای دسترس‌پذیری نتایج پژوهش‌ها اتخاذ کنند. برنامه‌های وسیعی که در زمینه مجلات دسترسی آزاد وجود دارد، از همین سیاست‌ها حمایت می‌کنند و به لحاظ عملی باید پژوهشگران طوری مورد حمایت قرار گیرند که خودشان یافته‌های پژوهشی خود را در واسپارگاه‌های آزاد بگذارند و دسترسی به آنها را فراهم کنند. از سوی دیگر، اگر واسپارگاه‌ها به‌صورت منطقه‌ای عمل کنند، مشکلات زبانی هم تا حدودی حل می‌شود و کتابخانه‌ها به اهداف خود نزدیک‌تر می‌شوند، زیرا نیازهای کاربران به‌صورت منطقه‌ای تأمین خواهد شد.

مقاله ۸: مقاله هشتم و آخرین مقاله، با نثری ادبی و با کمک قهرمان یک داستان قدیمی به نام فونس^۲، سعی دارد چالش‌ها و فرصت‌هایی را مطرح کند که ناشران و کتابداران در عصر دیجیتال پیش روی دارند. نویسنده، معتقد است حرکت از دنیای چاپی به دنیای الکترونیکی تنها یک جنبه از تغییراتی است که ناشران و کتابداران با آن روبه‌رو شده‌اند. در حالی که، آنان باید کلیه نقش‌های سنتی خود را دوباره تعریف کنند و مهم‌تر اینکه باید منابع خود را از طریق موتورهای جست‌وجو دسترس‌پذیر کنند. هدف مقاله، ارائه راهکارهای کاربرمدار برای بلندمدت است. نویسنده، معتقد است که با توجه به تغییرات سریع در دنیای دیجیتال، کتابداران باید نه برای چند سال بلکه برای یک دهه برنامه‌ریزی کنند، و از حالا کاربران بالقوه خود مثلاً کودکان را در نظر بگیرند و برای ارائه خدمات به آنها در سال‌های آینده برنامه‌ریزی کنند؛ چرا که تغییر و تحولات اجتماعی و فرهنگی دیگری نیز اکنون در حال وقوع است که بر خدمات کتابداران در آینده تأثیرگذار است. امروزه، تأکید بر یادگیری الکترونیکی در محیط دیجیتالی است، و